

Recenzje

Irena Pospiszyl **„Patologie społeczne, resocjalizacja”** **Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2008, ss. 355**

Za pośrednictwem Wydawnictwa Naukowego PWN do rąk Czytelników trafiła książka Ireny Pospiszyl *Patologie społeczne*, która prezentuje przegląd stanowisk na temat etiologii, fenomenologii i prewencji dewiacji we współczesnym świecie. Publikacja w sposób kompleksowy wprowadza w desygnaty podstawowych pojęć (dewiacja, stereotypy, uprzedzenia, terroryzm, samobójstwo, agresja, uzależnienia, homoseksualizm, patologie seksualne, handel ludźmi, wykluczenie społeczne), ich uwarunkowania oraz skutki. *Notabene* kluczowe i żywo dyskutowane zagadnienia zostały omówione z interdyscyplinarnych punktów widzenia, a ich wyraźną kondensację należy uznać za istotny walor dydaktyczny, podobnie jak liczne przykłady zaczerpnięte ze świata filmu, literatury, praktyki lub życia. Treść książki nasycona jest licznymi teoriami i danymi z najnowszych badań. Kolejną sprawą przykuwającą uwagę podczas studiowania tej pozycji jest fakt częstego zestawiania i porównywania poglądów różnych autorytetów. Plusem są również kolejne przewartościowania podstawowych zagadnień i pojęć. Lektura książki umożliwia Czytelnikowi zorientowanie się również w aspektach prawnych wymienionych zjawisk.

Publikacja ma charakter podręcznika, skierowanego do szerokiego grona osób zajmujących się problemami społecznymi – teoretycznie czy praktycznie – oraz studentów: pedagogiki, resocjalizacji, socjologii, psychologii i innych nauk o człowieku. Całość została podzielona na 13 rozdziałów, których dominanty określają tytuły, a omawiana w nich treść może być odczytywana podwójnie. Po pierwsze – z perspektywy bezpośredniej współczesności, a więc jako wyraz niepokojów nurtujących badaczy nauk społecznych i stymulujących umysły do podjęcia twórczego wysiłku. Po drugie – z dystansu, który wylania potrzebę jeszcze innego namysłu nad zjawiskami patologii społecznych i zachęca do dostrzegania w nich dążenia do przekraczania granic i efektu kultury. Dewiacje są dynamicznymi zjawiskami narzucającymi ciągle wymóg interpretowania konsekwentnie ujawnianych i pogłębianych wątków zarówno o charakterze teoretyczno-badawczym, jak i praktyczno-pragmatycznym. Tekst właściwy został poprzedzony słowem wstępnym, a na końcu książki zamieszczono obszerną bibliografię, indeks nazwisk i rzeczowy, które – prawdopodobnie w zamierzeniu autorki – mają inspirować do dalszych wnikliwych refleksji.

Rozdział I pt. „Patologia społeczna” zawiera dywagacje definicyjne tego zjawiska oraz dyskurs dotyczący normy i patologii. Wszak w tej sferze w roli arbitrów występują: opinia publiczna, akty prawne, autorytety moralne oraz tradycja kulturowa, które czasem nie dochodzą do konsensusu. Autorka, prezentując spojrzenia na rygorizm i relatywizm moralny, próbuje odnaleźć bezpieczniejszą alternatywę dla ładu społecznego.

Rozdział 2 („Wybrane teorie dewiacji”) przedstawia głównie socjologiczne koncepcje w porządku chronologicznym – od ponadczasowych do aktualnych, które omawiają anomie, stygmatyzację, teorię zróżnicowanych powiązań, teorię Hirscha oraz koncepcję pomyślnego przemysłu Ferscha. Opis „Ceremonii degradacji statusu” został zobrażowany przykładem filmowym, co pozwala lepiej zrozumieć ten proces. Na szczególną uwagę zasługuje fragment prezentujący nurt obecny we współczesnej kryminologii, który przykłada ogromną wagę do „aktu woli” jako podstawowego motywu obierania

„kariery” przestępczej. Natomiast „ponowne przemyślenie” jest warunkiem koniecznym procesu resocjalizacji.

W rozdziale 3 pt. „Stereotypy i uprzedzenia” szeroko zostały omówione wymienione zagadnienia, z uwzględnieniem ich definicji, funkcji oraz genezy. Jego analiza umożliwia uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy istnieją cechy osobowości, właściwości umysłu, które predysponują bardziej do takich zachowań?

Rozdział 4 „Przestępstwa z nienawiści – terroryzm” daje szansę zrozumienia tego budzącego wiele emocji i bardzo współczesnego zjawiska, które zawsze służy realizacji celów politycznych, społecznych, kryminalnych lub religijnych. Autorka dokonała syntezy uwarunkowań terroryzmu i nakreśliła jego rys historyczny. Wykluczenie i marginalizację różnych grup społecznych uznaje ona za główne przyczyny terroryzmu. W zakończeniu rozdziału zostały przytoczone najważniejsze akty prawne mające na celu ochronę społeczeństwa przed atakami terrorystów.

Rozdział 5, opatrzony tytułem „Dewiacja samotnicza – samobójstwo”, zachęca do analizy motywacji leżących u podstaw autoagresywnego zachowania. Na uwagę zasługuje opis procesu „dojrzwania do samobójstwa” oraz popularne formy i rytuały odbierania sobie życia w różnych kulturach. Przytoczone dane statystyczne, dotyczące skali zachowań suicydalnych w Polsce i innych krajach oraz najczęściej wybieranych form samobójstwa, a także jego przyczyn, dają prawdziwy obraz zjawiska.

Rozdział 6 pt. „Agresja wśród dzieci i młodzieży” dotyczy przyczyn tego budzącego niepokój i będącego problemem wielu wychowawców zjawiska. Oprócz tradycyjnych przyczyn autorka wymienia również współczesne, związane z rozpowszechnieniem się mediów i ich stałym dążeniem do przełamywania tabu. Przytoczone badania wyraźnie ukazują związek pomiędzy oglądaniem agresywnych scen w telewizji a wzrostem agresywności. Nie można nie zgodzić się również z przekonaniem, iż wzrost agresywności związany jest z zanikiem i osłabieniem więzi w społeczeństwie.

Obszerny rozdział 7 został poświęcony uzależnieniom: alkoholizmowi, narkomanii, uzależnieniu od elektronicznych środków przekazu, hazardowi. Ciekawym dodatkiem jest zamieszczenie wywiadu z uzależnioną od alkoholu kobietą, opis skutków wachania rozpuszczalnika oraz wynurzeń nałogowca internetowego czatowania. Ujęcie cyberprzestrzennego uzależnienia należy uznać za nowatorskie przedsięwzięcie, nie mające nic wspólnego z histeryczną ekspresją lęków. Zadziwia jednak brak uwzględnienia wciąż będącej problemem lekomani.

W rozdziale 8 pt. „Nietypowe zachowania seksualne – homoseksualizm” autorka odnosi się do tego wciąż drażliwego i budzącego kontrowersje tematu. Przytacza badania Lwa Starowicza z 1999 roku, ukazujące dominującą wrogą postawę wobec osób o takiej orientacji seksualnej (70% kobiet (!) i 25% mężczyzn odczuwało takie postawy). Tak wysoki odsetek restryktywnie nastawionych kobiet pobudza do refleksji. Jako kolejne „ognisko zapalne” zostały wskazane dywagacje legalizacyjne. Za mankament rozdziału trzeba uznać brak aspektów prawnych i odniesień do stanowisk innych państw oraz pominięcie kulturowego aspektu „obcinających rękawy” (popularna nazwa homoseksualistów w starożytnych Chinach), co pozwoliłoby szerzej spojrzeć na zjawisko.

Rozdział 9 „Patologie seksualne” rozpoczyna się od omówienia prostytutki w aspekcie społecznym i prawnym. Autorka na podstawie badań charakteryzuje prostytutkę w Polsce pod kątem wykształcenia, narodowości, stanu cywilnego, wieku, stosunku do religii, liczby obsługiwanych klientów. Przedstawia prostytutkę dzieci i nieletnich, homoseksualną oraz typologię prostytutek, dołączając zwierzenia okazjonalnej prostytutki, co pozwala lepiej zrozumieć parające się nieprawem kobiety. Niestety zabrakło omówienia сутenerstwa, które jest nierozdzielnie związane z prostytutką dorosłych

i nieletnich. Dalej autorka porusza zagadnienie pedofilii, zaczynając od jasnego wyznaczenia kryteriów i odróżnienia jej od innych form seksualnego wykorzystania dziecka, takich jak molestowanie seksualne, przemoc seksualna, nadużycie seksualne, infantofilia, pederastia. W rysie historycznym przytacza wstrząsające przykłady usankcjonowanych obyczajem religijnym lub zwyczajowym takich praktyk mających miejsce w dawnych czasach i odmiennych kulturach. Następnie została omówiona dziecięca pornografia i dynamiczne rozpowszechnianie jej w sieci internetowej. Autorka podaje zagrożenia związane z tą patologią seksualną – nagrywanie zachowań kolegów i koleżanek w szkole i upublicznianie tych filmów, co czasami nagłaśniają media. Jako ostatnie zostało omówione kazirodztwo, które podlega tabu społecznemu, choć wiąże się ono z ogromnym sprzeciwem społecznym. Ten rodzaj patologii, określony przez Zygmunta Freuda naturalną pokusą, zbyt często jest praktykowany nie tylko w nieświadomości, ale i w realnym życiu.

W rozdziale 10 „Handel ludźmi” obok znanych form traktowania człowieka jako towaru, interesu (np. handel kobietami) autorka opisuje także mniej znane formy: niewolniczą pracę emigrantów lub poszukiwanie narządów ludzkich do przeszczepów. Niestety zabezpieczenia edukacyjne, prawne i socjalne nie eliminują tych zjawisk.

Rozdział 11 „Wykluczenie społeczne” w pierwszej kolejności przybliży zagadnienie mobbingu pracowniczego i szkolnego, opisując jego przejawy i skutki oraz cechy charakterystyczne ofiar i sprawców ekskluzji. Autorka omawia także bezdomność, podając jej genezę, uwarunkowania, skalę zjawiska oraz skutki. Na uwagę zasługuje Skala Rozwoju Bezdomności. Zostały też opisane dzieci ulicy, zwane „luźnymi dziećmi”, jednak pobieżnie potraktowano temat pomocy i zapobiegania temu problemowi zarówno Polsce, jak i w innych krajach. Pominęto problematykę bezrobocia, choć należy ono do stosunkowo rozpowszechnionej formy ekskluzji.

Rozdział 12 „Kreowanie kozła ofiarnego” nawiązuje w swej wymowie do mitu o Ifigenii, która stała się niewinną ofiarą szaleństwa i żądzy władzy oraz sławy swojego ojca. Proces kreowania jest zdaniem autorki najbardziej nieuczciwą formą wykluczenia społecznego, dlatego został potraktowany szerzej niż tylko w kontekście mobbingu. Autorka zachęca do przeczytania *Greka Zorby* Nikosa Kazandzakisa lub *Malowanego ptaka* Jerzego Kosińskiego i tam odszukania postaci kozłów ofiarnych.

Rozdział 13 „Patologia instytucji – korupcja” zawiera definicję tego ostatnio nagłaśnianego zjawiska, które określono jako „niezgodne z prawem wykorzystywanie swoich możliwości publicznych (decyzyjnych, kompetencyjnych, związanych z dystrybucją dóbr lub przywilejów) do realizowania prywatnych interesów” (s. 327). Autorka podaje regulacje prawne oraz najbardziej korupcjogenne czynniki w Polsce, stwierdzone na podstawie przeprowadzonych badań.

Książka zawiera nie tylko opis szeroko pojętych nierówności społecznych, ale także daje podstawy do własnych przemyśleń oraz definiowania zjawisk i pojęć. Każde wymienione zagadnienie wytycza zarówno obszar poszukiwań badawczych, jak i cele oraz zadania do rozwiązania. Pozostaje wierzyć, że sektor pracy socjalnej, pedagogiki i resocjalizacji zechce uwzględniać wnioski w niej zawarte przy projektowaniu swojej działalności.

Beata Boćwińska-Kiluk
Katedra Edukacji Międzykulturowej
Uniwersytet w Białymstoku